

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Ольга БЛЯКОВСЬКА

доктор педагогічних наук, професор
Львівський національний університет імені Івана Франка
e-mail: olga_bi@ukr.net

Вступ.

В умовах соціально-економічних реформ, модернізаційних змін, оновлення та розвитку системи освіти під впливом технічного, науково-технологічного, гуманітарного прогресу, інтенсивного зростання обсягу інформації, конкуренції на ринку праці й освітніх послуг постають нові вимоги до особистості педагога, рівень професійної готовності якого має відповідати сучасним викликам цифрового суспільства. Сьогодні потрібні фахівці у галузі освіти нової генерації, здатні працювати в умовах інноваційних змін, які відбуваються в освітній сфері, адекватно реагувати на запити сучасного суспільства, реалізовувати нові освітні стандарти на засадах педагогіки співробітництва та інноваційності.

Реформування системи освіти, спрямованість на концепт якості в освітніх програмах підготовки фахівців, осучаснення змісту освіти, визначення нових цілей – це лише частина завдань, які вимагають великої гнучкості та постійного інноваційного пошуку. Стратегічні напрями інноваційних перетворень у галузі освіти, нагальні вимоги до закладів освіти були сформульовані в Законі України «Про освіту», Законі України «Про вищу освіту», Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року, де ключовими завданнями визначено – поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях [10].

Пріоритетним завданням вищої освіти стає розвиток у майбутніх фахівців таких якостей і здібностей, які б дали змогу успішно адаптуватися до швидкозмінних конкурентних умов на ринку праці, з готовністю сприймати й упроваджувати інновації, створювати якісно новий соціальний простір. Вища освіта має повніше, швидше і точніше реагувати на виклики часу, розвивати людину, здатну жити і ефективно діяти у глобальному середовищі. Власне тут є надзвичайно широкий спектр завдань – від формування відповідних світоглядних позицій, розуміння українського розвитку у контексті світових цивілізаційних процесів до відпрацювання навичок спілкування зі світом, людьми з інших країн, переймання їхнього досвіду та досягнень [1].

З огляду на це, характерною тенденцією сучасної освіти стає інноваційність, яка визначає її відкритість до нового, випереджувальний характер відносно інших галузей людської діяльності [3, с. 4]. Як зазначає Г. Клімова, інноваційний розвиток вищої освіти – це процес модернізації освіти за рахунок створення, розповсюдження і засвоєння інновацій, який є циклічним і проходить такі стадії [12, с. 115]:

- виявлення потреб у зміні (виявлення проблеми);
- розробленні ідеї вирішення проблеми;
- розробці способу вирішення проблеми (нововведення);
- апробації й експертизи нововведення;
- засвоєння нововведення;
- інституалізації нововведення.

Інновації в системі освіти пов'язані з глобальними проблемами, процесами інтеграції освітніх систем, загальними процесами у суспільстві. Інновації – закономірне явище, динамічне за характером і розвивальне за результатами, позаяк їх запровадження дозволяє вирішити суперечності між традиційною системою та потребами в якісно новій освіті.

Процеси глобалізації, змінності, конкуренції, які з кожним роком все владніше заявляють про себе у світі, зобов'язують нарощувати дослідницькі зусилля з осмислення ролі освіти у формуванні людини, адекватної інноваційному типу суспільного прогресу – інноваційної людини. Тому нині пріоритетом модернізації освіти України стає досягнення конкурентоспроможної якості національної освіти у контексті цивілізаційних змін [15]. Власне інноваційний тип сучасного прогресу, як зазначають науковці, «імперативно вимагає формування інноваційної людини з опорою насамперед на випереджальний розвиток освітньої і наукової сфер. Відставання від світових тенденцій у цих сферах негативно позначається на рівні людського потенціалу і капіталу, а відтак і на розвитку держави та суспільства загалом» [16, с. 1].

Виклад основного матеріалу.

Постійні пошуки щодо покращення якості освіти, вивчення кращих освітніх практик у контексті реформування роботи закладів освіти зумовлюють потребу в оновленні професійної підготовки, стилю професійної діяльності педагога. Першочерговим завданням постає формування його компетентності, особистісно-професійних якостей, здатності працювати в інноваційному режимі.

У науковому обігу поняття «інновація» з'являється у ХІХ ст. для позначення нових елементів у техніці. Вважається, що першим його вжив Й. Шумпетер, позначаючи «наукове відкриття», «технічний винахід». Також дефініція «інновація» зустрічається у культурології та лінгвістиці щодо позначення процесу трансферу (лат. *transfere* – переносу, переміщую) – проникнення елементів однієї культури в іншу та набуття при цьому нових, не властивих раніше якостей. У сучасній науці ним активно послуговуються у різних галузях знань та діяльності. Так, у педагогіці термін «інновація» вживають у таких значеннях [18, с. 242-243]:

- форма організації інноваційної діяльності;
- сукупність нових професійних дій педагога, спрямованих на розв'язання актуальних проблем виховання і навчання з позицій особистісно орієнтованої освіти;
- зміни в освітній практиці;
- комплексний процес створення, поширення та використання нового практичного засобу в галузі техніки, технології, педагогіки, наукових досліджень;
- цілеспрямований процес впровадження нових ідей в освітній процес закладів освіти, що сприяє досягненню всіма учасниками якісного результату;
- результат інноваційного процесу;
- об'єкт впровадження, в результаті чого утворюється щось нове – новація [4].

Дослідники в галузі освіти поділяють інновації на [25, с. 21]:

- програмові – їх роль полягає у зміні освітніх програм, вони часто пов'язані зі змінами у змісті освіти (наприклад, збагачення освітніх програм, співвідношення між дисциплінами, створення власної навчальної програми);
- організаційні – стосуються організації освітнього процесу, організації та взаємодії з оточенням (наприклад, кількість студентів у групі, створення проблемних груп, проведення занять різними фахівцями);
- методичні – спрямовані на вдосконалення методів навчання й учіння; вони безпосередньо пов'язані з педагогічною майстерністю викладача (наприклад, сучасні освітні технології, методи оцінювання ефективності навчання);
- управлінські – полягають у перебудові ланок системи освіти (наприклад, створення приватних закладів освіти, оновлення структури, організації освітніх закладів);
- системні – пов'язані з усією освітньою системою (архітектурна побудова системи освіти, програми підготовки фахівців, методи навчання й організація освітнього простору).

На переконання О. Огієнко, педагогічна інновація – це «сукупність нових професійно-педагогічних дій педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем сучасного виховання й навчання з позицій особистісно орієнтованої освіти» [11, с. 44]. Інновація, в контексті освітнього процесу, означає введення нового у цілі та зміст, поширення та використання нових засобів, методів, технологій, організацію спільної діяльності суб'єктів навчання. Нововведення в освіті часто спричинені намаганнями пристосувати до конкретних умов педагогічні технології, концепції, певні елементи змісту навчання, що виявилися ефективними в інших галузях. Власне педагогічна інновація – нововведення в педагогічну діяльність, зміни у змісті та технології навчання та виховання, мають на меті підвищення їхньої ефективності [7, с. 18]. Таким чином, інноваційний процес полягає у формуванні та розвитку змісту й організації нового. У цілому під інноваційним процесом розуміється комплексна діяльність зі створення (народження, розроблення), освоєння, використання та розповсюдження нововведень.

Науковці вирізняють поняття «новація» та «інновація». Новація – це саме засіб (новий метод, методика, технологія, програма тощо), а інновація – це процес освоєння цього засобу. Інновація – це цілеспрямована зміна, що вносить в освітнє середовище нові стабільні елементи, викликає перехід системи з одного стану в інший [7, с. 22-23]. Як зазначає О. Дубасенюк, нововведення при такому розгляді розуміється як комплексний, цілеспрямований процес створення, розповсюдження та використання нового, метою якого є задоволення потреб й інтересів людей новими засобами, що веде до певних якісних змін системи і способів забезпечення її ефективності, стабільності та життєдіяльності і як результат інновації. Діяльність, яка забезпечує перетворення ідей у нововведення та формує систему управління цим процесом може бути визначена як інноваційна діяльність [8].

Поняття «інноваційна діяльність» увійшло у науковий обіг у 70-х роках ХХ століття спочатку стосовно економічної науки, а потім і до інших сфер життєдіяльності людини. Його трактування не обмежується тільки вузьким змістом, пов'язаним із поняттям «створення, впровадження та розповсюдження нового», а має декілька додаткових відтінків, зокрема:

- інноваційній діяльності характерна властивість цілісності, масштабності, глобальності нововведення, яке запроваджується;
- інноваційна діяльність повинна володіти перманентністю, невичерпністю оновлень і трансформацій;
- інноваційна діяльність – це еволюційний процес у якійсь галузі, оскільки створення нового завжди базується на певному фундаменті, зокрема з практики [20, с. 136];

Нинішній етап інноваційної педагогічної діяльності визначається запровадженням нової парадигми освіти й умовами соціокультурної ситуації, що зумовило значне зростання педагогічних інновацій: з'явилися нові концепції навчання, приватні авторські освітні заклади, експериментальні методики навчання, новаторські технології.

Інноваційну педагогічну діяльність науковиця Т. Демиденко розглядає як складне інтегральне утворення, сукупність різних за цілями та характером видів робіт, що відповідають основним етапам розвитку інноваційних процесів і спрямовані на створення та внесення педагогом змін до власної системи роботи. Вона носить комплексний, багатоплановий характер, втілює в собі єдність наукових, технологічних, організаційних заходів. Інноваційна діяльність – системний вид діяльності, спрямований на реалізацію нововведень на основі використання та впровадження нових наукових знань, ідей, підходів; трансформації відомих результатів наукових досліджень та практичних розробок у новий або удосконалений продукт [6, с. 51-52]. Дослідниця О. Гончарова зазначає, що це системна діяльність, яка спрямована на реалізацію нововведень на основі використання та впровадження нових наукових ідей, знань, підходів або трансформації відомих результатів наукових досліджень та практичних розробок у новий або вдосконалений продукт [5, с. 89-92]. Інноваційна діяльність сприяє розвитку креативності педагога, створенню й поширенню новизни в професійно-педагогічну діяльність, оновлення її способів, оригінальності педагогічного мислення тощо. Інноваційна діяльність є проявом найвищого ступеня творчості сучасного педагога, яка проявляється у винахідництві нового, оригінального, нетрадиційного, що надзвичайно важливо для професійного зростання та розвитку педагога.

Професійний розвиток педагога у контексті інноваційної діяльності здійснюється за трьома основними напрямками [13, с. 136-137]:

1) зміна особистості суб'єкта, що виявляється як у зовнішньому вигляді (моториці, мовленні, емоційності, формах спілкування), так і у формуванні елементів професійної свідомості (професійної уваги, перцепції, пам'яті, мислення, емоційно-вольової сфери), що розглядається як розвиток професійного світогляду;

2) зміна відповідних компонентів установки суб'єкта стосовно об'єкта / суб'єкта діяльності, що виявляється в когнітивній сфері у рівні інформованості про об'єкт, ступені усвідомлення його значущості, в емоційній сфері в інтересі до об'єкта, у схильності до взаємодії з ним і задоволення від цього (попри труднощі), в практичній сфері в усвідомленні своїх можливостей впливу;

3) зміна всієї системи діяльності педагога, її функцій і ієрархічної будови. У ході розвитку відповідних професійно-педагогічних компетенцій відбувається рух особистості щаблями професійної педагогічної майстерності, розвивається специфічна система способів виконання діяльності, тобто удосконалюється особистісний стиль діяльності педагога.

Важливою вимогою у професійній діяльності є принцип безперервного професійного розвитку педагогів – цей розвиток триває впродовж усієї професійної діяльності та забезпечується системами вдосконалення, перепідготовки на національному, регіональному та місцевому рівнях. Окрім того, педагоги мають розвивати та підтримувати самостійність та незалежність здобувачів освіти у процесі навчання, а також власне прагнення навчатися впродовж усього життя. Педагог має постійно вдосконалюватися, набуваючи нові знання та впроваджуючи інновації в освітній процес.

Педагог сьогодні – це новатор, який перебуває у постійному творчому пошуку щодо нових підходів до вирішення педагогічних проблем і завдань, продуктивно взаємодіє з усіма суб'єктами освітнього процесу, відкритий до нового знання, готовий до безперервного навчання.

Педагогічні інновації, як і будь-які інші нововведення, зумовлюють низку проблем, зокрема необхідність поєднання інноваційних програм з наявними державними навчальними програмами, співіснування різних педагогічних концепцій. Окрім того, вони потребують принципово нових методичних розробок, нових якостей педагогічного новаторства. Саме тому вважаємо, що важливою рушійною силою є готовність педагога до інноваційної діяльності [2, с. 269]. Готовність до інноваційної педагогічної діяльності можна визначити як особистісний стан мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення

педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії. Структуру готовності до інноваційної педагогічної діяльності розглядають як сукупність мотиваційного, когнітивного, креативного, діяльнісного, рефлексивного компонентів, які пов'язані між собою.

Мотиваційний компонент є основоположним у структурі готовності до інноваційної діяльності, навколо якого конструюються головні якості педагога як професіонала. Саме від того, чим мотивує педагог свою готовність до інноваційної діяльності, залежать його занурення в інноваційні процеси та досягнуті результати. Мотиваційний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності виражає усвідомлене ставлення педагога до інноваційних технологій та їх ролі у розв'язанні актуальних завдань освіти. Власне до розуміння потреби інновацій багато педагогів приходять через невдоволеність власною професійною діяльністю за умов традиційного освітнього процесу. Лише апробуючи різні моделі навчання, освітні технології та підходи до організації ефективної взаємодії, можна обрати адекватні особистісній і професійній спрямованості методи, прийоми, засоби навчання. Вагомим показником мотиваційного компонента готовності до інноваційної педагогічної діяльності є пізнавальний інтерес до інноваційних технологій та особистісно-значущий смисл їх застосування у професійно-педагогічній діяльності.

Когнітивний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності є результатом пізнавальної діяльності педагога. Важливими характеристиками є: 1) обсяг знань (ширина, глибина, системність) педагога про суть і специфіку, види й ознаки інноваційних технологій; 2) комплекс умінь і навичок із застосування інноваційних технологій у структурі власної професійної діяльності; 3) стиль мислення, сформованість умінь і навичок педагога. До професійних умінь педагога, які засвідчують свідоме оволодіння інноваційною діяльністю відносимо: гностичні, проектувальні, конструктивні, організаційні, комунікативні. Когнітивний компонент готовності педагогічних працівників до інноваційної діяльності включає вміння конструювати освітній процес із використанням інноваційних педагогічних технологій в їхньому осмисленому підборі, аналізі та оцінці [21, с. 36].

Креативний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності реалізується в оригінальному розв'язанні педагогічних завдань, в імпровізації, нетрадиційних підходах до організації освітнього процесу, творчій взаємодії зі здобувачами освіти.

Діяльнісний компонент готовності до інноваційної діяльності, на переконання науковців, характеризується сукупністю професійних умінь (гностичних, комунікативних, організаційних, проєктивних, дидактичних, технологічних, управлінських); якостей, які зумовлюють ефективність проєктування інноваційного освітнього процесу. Цей компонент включає певні підвиди професійної компетентності: методичну компетентність (передбачає знання принципів, методів, форм вирішення проблемних завдань, здатність до інноваційної діяльності, інтегрує всю систему психолого-педагогічних знань і вмінь із питань конструювання інноваційного освітнього процесу); операційно-діяльнісну (передбачає сформованість знань і вмінь зі здійснення інноваційної професійної діяльності); інформаційно-комунікаційну (включає теоретичні знання про основні поняття й методи інноваційної діяльності педагога; володіння інформаційними технологіями); комунікативну (передбачає сформованість відповідних умінь і якостей педагога, які сприяють ефективній взаємодії із суб'єктами освітнього процесу та здатність вирішувати продуктивні завдання у процесі спілкування та міжособистісної взаємодії, знаходження адекватного стилю і тону спілкування); управлінську (передбачає сформованість знань щодо основ теорії управління інноваційними процесами; вміння проєктувати власну інноваційну діяльність); технологічну (передбачає мотивацію до засвоєння знань і вмінь використання інноваційних педагогічних технологій в освітньому процесі) [21, с. 36].

Рефлексивний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності характеризує пізнання й аналіз педагогом власної свідомості та діяльності [7, с. 277-287]. Рефлексивний компонент передбачає усвідомлення та осмислення педагогом результатів власної інноваційної діяльності, порівняння досягнутого із раніше запланованим, опрацювання помилок, визначення шляхів їхнього подолання. Як слушно зауважує Б. Сліверський: сучасна педагогіка вимагає, щоби викладач був «рефлексивним педагогом», «мислячим педагогом» і «педагогом, який досліджує, шукає, відкриває» [23, с. 25]. Й. Шимчак [24, с. 55] стверджує, що педагог, для якого рефлексія над собою та професійною реальністю – це шанс стати відкритою людиною, інноваційною особистістю, позбавленою шаблонів та цілісно залученою у процес навчання.

Успішність інноваційної діяльності передбачає, що педагог усвідомлює практичну значущість різних інновацій у системі освіти не лише на професійному, а й на особистісному рівні. Власне готовність можна розглядати як внутрішню силу, яка формує інноваційну позицію педагога. Готовність педагога до інноваційної діяльності І. Дичківська пропонує визначати за такими показниками:

- усвідомлення потреби запровадження педагогічних інновацій на рівні власної педагогічної практики;
- інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи;
- зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик, проведення експериментальної роботи;
- готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності;
- володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та створення нових [7, с. 281].

Педагогічна професія надзвичайно мобільна, спрямована на майбутнє, а тому потребує особливого ставлення до постійно оновлюваних тенденцій суспільного буття, здатності до адекватного сприйняття запитів і потреб суспільства, відповідного коригування професійно-педагогічної діяльності. Особливо ця здатність проявляється в умовах цифрового суспільства й освітнього середовища, що потребує принципово відмінних від попередніх навичок, умінь, мислення, взаємодії. З огляду на це, професійну діяльність педагога має характеризувати інноваційність, яка є результатом наукових пошуків, аналізу, узагальненням педагогічного досвіду. Педагог, який упроваджує інновації, створює особливе освітнє середовище, що, зрештою, буде впливати на інноваційність закладу освіти в цілому.

Готовність учителя до інноваційної педагогічної діяльності – особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами й засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії.

Погоджуємося з думкою І. Дичківської, яка вважає, що важливою складовою готовності до інноваційної діяльності є інноваційний потенціал педагога – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, за якою виявляється готовність удосконалювати професійну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність [20, с. 253].

Зазначимо, що готовність педагога до інноваційної діяльності забезпечується наступними педагогічними умовами [2, с. 270]:

1) наявність позитивної мотивації щодо розроблення інноваційної технології навчання і спрямованість педагога на інноваційну діяльність, тобто розуміння необхідності використання інноваційних ідей, інноваційних методів та технологій навчання, прагнення досягти успіху в інноваційній діяльності тощо;

2) внутрішнє бажання педагога до розроблення і впровадження інноваційних технологій навчання (професійна компетентність педагога щодо розуміння теоретичних і дидактичних засад педагогічної інноватики, практичної реалізації її завдань та ін.);

3) врахування інноваційного потенціалу закладу освіти (наявність відповідної матеріальної і навчально-методичної бази, відображення засадничих ідей щодо використання педагогічних інновацій у методиці викладання навчальних дисциплін, підготовленість суб'єктів навчання до вивчення початкової дисципліни з використанням інноваційної технології навчання тощо);

4) чітке цілепокладання та планування щодо впровадження інноваційної технології на різних етапах вивчення навчальної дисципліни;

5) вибір і проектування моделі інноваційної технології навчання;

6) розроблення методики впровадження запропонованої моделі (розроблення навчальної програми, підготовка блоку практичних завдань, вибір методів, прийомів, засобів і форм організації навчання, вибір форм, методів та засобів контролю, передбачення видів діяльності суб'єктів навчання, організація самостійної роботи та ін.);

7) моделювання інноваційного середовища у процесі вивчення навчальних дисциплін (дотримання вимог щодо впровадження інноваційної технології з урахуванням специфіки дисципліни, групи, закладу освіти, колективу, індивідуальних особливостей здобувачів освіти, залучення їх до активної діяльності в умовах інноваційного навчання та ін.);

8) аналіз і коригування моделі інноваційної технології навчання.

Сьогодні творчий педагог – це той, хто вирішуючи певну педагогічну проблему, виробляє (продукує) не лише одну ідею її розв'язання, вибирає рішення, яке у світлі наукової теорії та власного досвіду вважається найбільш раціональним. Власне це рішення має творчий характер, коли воно є інноваційним, а також містить у собі певні ознаки оригінальності [22].

Основні принципи, на які опирається інноваційна діяльність педагога – диференціація та індивідуалізація, інтеграція та демократизація освіти, дитиноцентризм та студентоцентризм.

Принцип диференціації та індивідуалізації освіти потребує забезпечення умов для розвитку здібностей всіх і кожного здобувача освіти незалежно від соціально-економічного та суспільного статусу, статі, національності, віросповідання.

Принцип інтеграції освіти вимагає уваги до особистості здобувача освіти, орієнтації на формування громадянина з високими інтелектуальними, моральними, фізичними якостями. Принцип диференціації та індивідуалізації освіти потребує забезпечення умов для розвитку здібностей всіх і кожного здобувача освіти незалежно від соціально-економічного та суспільного статусу, статі, національності, віросповідання.

Принцип демократизації освіти передбачає створення передумов розвитку активності, ініціативи, творчості суб'єктів процесу навчання, залучення громадськості в управлінні закладами освіти.

Принцип студентоцентризму полягає у створенні сприятливих умов для якісного засвоєння знань, формування професійних умінь і навичок, компетентностей здобувачів освіти, збереження свобод, врахування потреб та запитів для досягнення освітніх і культурних цілей, забезпечення індивідуальних освітніх траєкторій.

Виокремимо професійні та особистісні якості педагога, спрямованого на інноваційну діяльність:

- усвідомлення смислу й цілей освітньої діяльності у контексті актуальних педагогічних проблем сучасних закладів освіти;
- осмислена та зріла педагогічна позиція;
- уміння по-новому формулювати освітні цілі дисципліни, певної методики, досягати й оптимально переосмислювати їх у процесі педагогічної діяльності;
- здатність вибудовувати цілісну освітню програму, у якій реалізовано індивідуальний підхід до здобувачів освіти, ураховано освітні стандарти, нові педагогічні орієнтири;
- співвіднесення сучасної реальності з вимогами компетентної, особистісно-орієнтованої освіти, коригування освітнього процесу за критеріями інноваційної діяльності;
- здатність визначати індивідуальні здібності здобувачів освіти та навчати відповідно до їх запитів та особливостей;
- уміння продуктивно, нестандартно організувати процес навчання, тобто забезпечувати досягнення здобувачами освіти програмних результатів навчання та стимулювати їхній розвиток на основі інноваційних технологій;
- володіння технологіями, формами й методами інноваційного навчання, що передбачає вміння на основі особистого досвіду й мотивів здобувачів освіти бути співтворцем мети їхньої діяльності, зацікавленим і компетентним консультантом, помічником, ментором, тьютором, рефлексивним практиком;
- здатність бачити, адекватно оцінювати, стимулювати навчально-пізнавальну діяльність здобувачів освіти, культурне самовираження;
- уміння аналізувати зміни в освітній діяльності, розвитку особистісних якостей здобувачів освіти;
- здатність до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків [17, с. 49].

Педагог, який відкритий до інновацій та впроваджує інновації в освітній процес здатен: цілісно бачити строкатий світ в єдності його різноманіття, брати активну участь у змінах, які відбуваються у системі вищої школи; забезпечувати перетворення в освітньому середовищі; відповідати суспільним викликам; володіти новими технологіями, способами та методикою впровадження їх у процес навчання; надавати здобувачам освіти якісні освітні послуги, задовольняти їхні потреби у якісній освіті; володіти професійними компетентностями та особистісними здібностями для реалізації інноваційної технології; здатен до: рефлексії щодо своєї діяльності з позицій інноваційного підходу; реалізації принципу партнерства, паритетної взаємодії з учасниками освітнього процесу; створення атмосфери активної співпраці у процесі навчання.

Висновки.

Нині утверджується пріоритет інноваційного розвитку освіти на основі модернізації всіх складових системи (змісту, педагогічних технологій, оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, підготовки фахівців, управління, фінансування тощо); нормативне забезпечення інноваційної політики галузі; формування інфраструктури для підтримки та координування інноваційних процесів [20, с. 17]. Як зазначають науковці, «освіта – це джерело інноваційного потенціалу нації, найважливіший елемент формування людського капіталу, це сфера діяльності, де потрібно виховувати майбутніх фахівців у дусі пріоритету інноваційного аспекту розвитку, де може здійснюватися трансформація суспільних цінностей у напрямі творчої роботи» [19, с. 18].

Інноваційні процеси в системі освіти зумовлюються:

- інтенсивним розвитком інформаційно-комунікаційних, цифрових технологій;
- оновленням змісту філософії сучасної освіти, основою якої є загальнолюдський ціннісний вимір професійної діяльності;

- особистісно зорієнтованою взаємодією учасників освітнього процесу на засадах паритетності, взаємоповаги та довіри;
- посиленням відповідальності педагога за власну професійно-педагогічну діяльність;
- осучаснення структури закладів освіти, перехід у режим інноваційного розвитку;
- спрямованістю освіти на концепт якості.

Перехід закладів освіти у режим інноваційного розвитку як стратегічної мети передбачає реалізацію певних цілей [12, с. 112-113]:

- формування єдиного культурно-освітнього й наукового простору закладу освіти;
- створення ефективної компетентнісно-контекстної педагогічної моделі підготовки фахівців;
- залучення всього колективу закладу вищої освіти до інноваційного процесу;
- системної модернізації освітньої діяльності;
- встановлення ділових зв'язків з органами державної влади, установами освіти і науки, працедавцями, суспільними організаціями, усіма зацікавленими сторонами;
- здійснення програм координації з українськими закладами вищої освіти – партнерами з інноваційного розвитку;
- розширення програм міжнародної співпраці;
- впровадження моніторингових процедур щодо поліпшення якості освіти, якості підготовки фахівців.

З огляду на це, вагомого значення набуває інноваційна діяльність педагога, яка становить основу та зміст інноваційних освітніх процесів і ґрунтується на засадах наукового осмислення практичного педагогічного досвіду, організації професійно-педагогічної діяльності, що спрямована на забезпечення якісного освітнього процесу з метою досягнення планованих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої практики. Головними особливостями інноваційної діяльності педагога є особистісний і ціннісний підходи, творчий, дослідно-експериментальний характер, стійка мотивація, розуміння необхідності нової організації освітнього процесу.

Сучасне цифрове суспільство потребує людей нового типу, здатних системно та конструктивно мислити, орієнтуватися в інформаційних потоках і швидко знаходити потрібну інформацію, вирішувати складні задачі та приймати правильні рішення, творчо підходити до праці та продукувати принципово нові ідеї у різних галузях знань. Для вирішення цих завдань потрібні нові підходи у підготовці фахівців, створення інноваційного освітнього простору, наповненого якісно новим інструментарієм.

Створення інноваційного освітнього простору в закладі освіти вимагає:

- загального розуміння необхідності введення інновацій в освітній процес;
- постійного професійного розвитку педагогів, підвищення кваліфікації, вдосконалення педагогічної майстерності;
- дієвих систем управління закладом освіти на засадах інноваційності;
- створення сучасної матеріально-технічної бази;
- орієнтації на запити здобувачів освіти щодо якості освітніх послуг;
- залучення усіх зацікавлених сторін до організації освітнього процесу.

В інноваційному освітньому просторі вимоги до педагога є досить високими, зокрема педагог має володіти такими знаннями, вміннями та здатностями [17, с. 47]:

- спрямовувати освітній процес на особистість здобувачів освіти;
- вибудовувати свою професійно-педагогічну діяльність із метою реалізації кожним здобувачем освіти можливостей для високоефективного розвитку;
- визначення проблематики і змісту професійної та особистісної підготовки;
- актуалізації необхідності створення педагогічних систем, зорієнтованих на інноваційну діяльність;
- пошук нових підходів з метою впровадження інноваційних технологій, методів роботи.

Важливим показником інноваційної діяльності педагога є: здатність до самоорганізації, самоаналізу; вміння відмовитися від стереотипів педагогічного мислення; прагнення до творчих досягнень; критичність мислення; можливість оціночних суджень. Інноваційність, на переконання Ю. Завалевського, необхідно розглядати не тільки як налаштованість на сприйняття, продукування і застосування нового, а насамперед як відкритість та демократичність освітньої системи. Стосовно особистісного чинника професійно-педагогічної діяльності педагога це означає [20, с. 68]:

- відкритість педагога до діалогічної взаємодії зі здобувачами освіти, яка передбачає рівність психологічних позицій обох сторін;
- відкритість культурі та суспільству, яка виявляється у прагненні педагога змінити дійсність, дослідити сучасні проблеми та обрати оптимальні способи їх розв'язання;

- відкритість свого «Я», власного внутрішнього світу, тобто організація такого педагогічного середовища, яке сприяло б формуванню і розвитку образу «Я».

Застосування інновацій в освітньому процесі дає змогу педагогам вдосконалювати зміст, урізноманітнювати методи та організаційні форми навчання з метою розвитку інтелектуальних можливостей здобувачів освіти в цифровому просторі, а також здійснювати освітню діяльність на засадах гуманізації, індивідуалізації, паритетної взаємодії, оптимізувати процес навчання та підвищувати якість навчання. Власне завдяки інноваційній педагогічній діяльності відбувається розвиток освітнього процесу у відповідності до постійно змінних потреб суспільства. Так, створення, утвердження педагогом нового є ядром інноваційного процесу, базовий компонент якого – інновація. Інноваційний процес пов'язаний із перетворенням наукового знання на інновацію, яка задовольняє сучасні суспільні потреби, і включає всі стадії створення нового та впровадження його в практику. Інноваційний процес становить сукупність процедур, за допомогою яких наукове відкриття або ідея перетворюється у соціальне, у тому числі, освітнє нововведення. При цьому інноваційний процес розглядається у загальному вигляді, як розвиток трьох основних етапів: генерування ідеї, розроблення ідеї у прикладному аспекті, реалізація нововведення у практиці [14, с. 82].

Таким чином, інноваційна діяльність педагога є важливою відповіддю на виклики сучасності, що детерміновані переходом суспільства до інноваційного типу розвитку та зумовлює гнучкість системи освіти, її відкритість до нового, реалізацію конкурентоспроможних освітніх проєктів. Успішність інноваційної діяльності передбачає, що педагог усвідомлює практичну значущість різних інновацій в освітньому процесі не лише на професійному, а й на особистісному рівні. Ознакою інноваційної діяльності є те, що вона виступає головним механізмом формування нових освітніх технологій, нових моделей діяльності та поведінки суб'єктів процесу навчання, організації знань, стверджує передумови для творчого пошуку та забезпечення якісної освіти, альтернативних шляхів професійного розвитку сучасного педагога.

Список використаних джерел:

1. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко [та ін.]; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя. Київ : Інформаційні Системи, 2010. 340 с.
2. Біляковська О. О. Готовність до інноваційної діяльності як важлива якість сучасного педагога. Збірник наукових праць ХДУ «Педагогічні науки». 2009. Вип. LIV. С. 268–271.
3. Волошина О. В. Педагогіка інновацій у вищій школі : навч.-метод. посіб. Вінниця, 2014. 161 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
5. Гончарова О. Структура інноваційної діяльності майбутнього вчителя іноземної мови. Молодий вчений. 2014. № 1 (04). С. 89–92.
6. Демиденко Т. М. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до інноваційної педагогічної діяльності : дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Черкаси, 2004. 220 с.
7. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
8. Дубасенюк О. А. Інновації в сучасній освіті. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики* : зб. наук.-метод. праць / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 12–28.
9. Завалевський Ю. Сутність інноваційної педагогічної діяльності. Педагогічний дискурс. 2014. Вип. 17. С. 63–70.
10. Закон України «Про вищу освіту» (2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
11. Інноваційна діяльність вчителя: термінологічний словник / За заг.ред. О.І. Огієнко. Київ, 2016. 120 с.
12. Клімова Г. П. Інноваційний розвиток вищої освіти України: методологічний аспект аналізу. Право та інноваційне суспільство. 2013. № 1. С. 107–124.
13. Коваль Л. Є., Харагірло В. Є. Показники індивідуалізації професійного розвитку педагогів закладів професійної (професійно-технічної) освіти засобами інформаційних технологій. Інноваційна педагогіка. 2019. Вип. 19. Т. 1. С. 135–139.
14. Козак Л. В. Педагогічна інноватика у розвитку нових напрямів освіти. Освітологічний дискурс. 2014. № 2 (6). С. 74–85.
15. Кремень В. Г. Інноваційність і освіта. Рідна школа. 2012. № 4–5. С. 7–12.
16. Кремень В. Г., Луговий В. І., Саух П. Ю. Освіта і наука – основа інноваційного людського розвитку: Пропозиції НАПН України до Стратегії людського розвитку. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2020. № 2 (2). С. 1–5.
17. Мартинюк Т. С., Олійник Л. А. Професійне зростання педагога як індикатор інноваційної діяльності навчального закладу. Народна освіта. 2016. Вип. № 1 (28). С. 45–50.

18. . . . .
- « . . . . . » . . . . . : . . . . . 2019. . 2. . 241-247.
19. . . . . . 2010.
10. . 7-24.
20. . . . . . 2009. . 25. . 3. . 136-143.
21. . . . . . 2018. . 1 (178). . 34-38.
22. Oko W. Rzecz o edukacji nauczycieli. Warszawa: WsiP, 1991. 208 s.
23. liwierski B. My le jak pedagog. Sopot: GWP, 2010. 256 s.
24. Szymczak J. Ze zdarzeniami krytycznymi w tle. Namysł nad refleksj w zawodzie nauczyciela. Tera niejszo - Człowiek - Edukacja. 2010. . 4 (52). S. 55-74.
25. Ziółkowski . Rola innowacji pedagogicznych w szkole. Zeszyty Naukowe WSG. Seria: Edukacja - Rodzina - Społecze stwo. 2022. T. 40. Nr. 7. S. 15-33.

АГРАРНА ОСВІТА В УКРАЇНІ У 90-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ: ПОЧАТОК РЕОРГАНІЗАЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-300-2-4>

Олександр КАДЕНЮК

доктор історичних наук, професор,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
e-mail: akadenyuk@gmail.com

Вступ. Серед прав, які надає Конституція усім громадянам України, особливе значення має право на освіту, суть якого викладена у 53 статті. По-перше, повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує: доступність і безоплатність дошкільної, повної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної, середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти; різні форми навчання; надання державних стипендій та пільг учням та студентам. По-друге, громадяни мають право безоплатно добути вищу освіту в державних і комунальних закладах на конкурсній основі. Ці принципи поширюються і на систему підготовки спеціалістів і масових кадрів агропромислового комплексу України. До того ж, саме тут відчувається відсутність кадрів для роботи в умовах ринкової економіки.

За період з 1965 р. по 1994 рік навчальними закладами України було підготовлено 1252 тисяч спеціалістів сільського господарства, з них 368 тисяч випущених вузами і 884 тисячі технікумами. В сільській місцевості у 1995 році їх залишилось близько 550 тисяч випускників.

Безпосередньо на виробництві сільськогосподарської продукції працювали 366 тисяч спеціалістів, з них 266 тисяч – в апараті управління колективних сільськогосподарських підприємств, майже 90 тисяч керувало їх виробничими підрозділами і трохи більше 10 тисяч займалися фермерством. Решта – 904 тисяч, або 72%, залишились працювати в різних органах управління, науково-дослідних установах і навчальних закладах або перейшли в інші галузі народного господарства. З них чимало спеціалістів опинилося, особливо в останні роки, в комерційних структурах. Крім того, частина випускників вузів і технікумів направлялася в колишні республіки СРСР і залишилась там працювати постійно [1].

Поліпшенню підготовки спеціалістів, в тому числі для агропромислового комплексу України, сприяло створення єдиної структури управління розвитком освіти. Указами Президента України від 12 грудня 1991 року та 25 лютого 1992 року «Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України» були ліквідовані Міністерства вищої освіти України і Міністерства народної освіти України та на їх базі створено Міністерство освіти України. У складі Міністерства створювалися головні управління з вищої та загальної середньої освіти [2].